

СОЦИЈАЛНА ПИТАЊА

UDK:314.375(485)
Bibliid 1451-3188, 9 (2010)
Год IX, бр. 31–32, стр. 140–150
Изворни научни рад

Данијела СПАСИЋ¹
Далибор КЕКИЋ²

СТРАТЕГИЈА СУЗБИЈАЊА ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА У ШВЕДСКОЈ

ABSTRACT

In this article, the authors make a short review of the European legislation on family violence analysing the Swedish cabinet strategic document – the Action Plan for combating men’s violence against women, violence and oppression in the name of honour and violence in the same-sex relationships. This document contains the most important issues, measures and activities in that area. The Action Plan of the Swedish Cabinet is an example of “good practice” that contains the most important directives of the Council of Europe, the European Union and the European Parliament. The article defines the key points of the Action Plan and these analyses present the guidelines for the creation of the Serbian Strategy for Combating Family Violence.

Key words: Violence in families, European legislation, Sweden’s Government Action Plan, National Strategy of the Republic of Serbia.

I) СВРХА

Насиље у породици је ендемична појава, а насиље према женама од стране њихових партнера је криминолошки и социопатолошки феномен

¹ Истраживач сарадник, на Криминалистичко-полицијској академији у Земуну.
E-mail: danijela.s@nadlanu.com

² Виши стручни сарадник на Криминалистичко-полицијској академији у Земуну.
E-mail: daliborkekekic@yahoo.com.

који пресеца све културне, религиозне и регионалне границе, при чему је физичко насиље најдрастичнији вид испољавања брачног насиља. Насиље над женама је окрутно понашање које је присутно у свим друштвима, а нарочито је распрострањено у земљама у транзицији у којима је испољавање насиља повећано, а односи у друштву у знатној мери поремећени.³ Насиље пријављује између 22 и 35% жена у свету које се из било ког разлога обраћају за помоћ ургентним медицинским службама, као и 23% трудница које се јављају ради пренаталне заштите.⁴ На основу изнетих, али и података из бројних других истраживања, насиље у породици постало је синоним за насиље над женама и ове форме насиља се у пракси изједначавају.⁵

II) ЕВРОПСКО ЗАКОНОДАВСТВО У ОБЛАСТИ СУЗБИЈАЊА ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА

Превенција и сузбијање насиља над женама је приоритетно питање за земље чланице Европске уније (ЕУ). Одговорност за национално законодавство, акционе програме и друге мере првенствено је на

³ World Health Organization, 2002; Watts & Zimmerman, 2002, *наведено у*: Spasić, D., i dr. *Značaj dokumentovanja i sudskomedicinske ekspertize povreda žrtava porodičnog nasilja*, Први научни скуп са међународним учешћем „Право и фореника у криминалистици”, Крагујевац, 16-18. септембар 2009, Зборник радова, стр. 404-409. Rechel, B. & McKee, M., *Healing the crisis: a prescription for public health action in South Eastern Europe*. Open Society Institute Press, New York, 2003.

⁴ Bradley, F., Mary Smith, M., Long, J., O'Dowd, T., *Reported Frequency Of Domestic Violence: Cross Sectional Survey Of Women Attending General Practice*. BMJ; 324(7332):271., 2002.

⁵ Резултати најсвеобухватније студије која је проучавала распрострањеност различитих форми породичног насиља у 90-ак држава и друштава са свих континената (Levinson, D., *Family Violence in Cross-Cultural Perspective*, Newbury Park, Calif: Sage, 1989). Из ових података се може закључити да је насиље у породици раширена појава у већини региона света, да су жене најчешће жртве, а мушкарци извршиоци насиља у браку. Видети: Николић-Ристановић, В., *Преживети транзицију-свакодневни живот и насиље у посткомунистичком и постратном друштву*, Службени гласник, Београд, 2008; Спасић, Д., Радовановић, И., *Истраживања породичног насиља*, Зборник радова са скупа “Истраживања у специјалној педагогији”, ФАСПЕР, 2009; Heise, L. *et al.*, *Ending violence against women*, *Population Reports*,: Johns Hopkins University School of Public Health, Population Information program Series L, No 11, Baltimore 1999.; Smeenk, W., Malsch, M. *Family Violence and Police Response – Learning From Research, Policy and Practice in European Countries*, Ashgate Publishing Company, Burlington, 2005.

државама чланицама, али је током протеклих десет година сарадње и размене искустава на нивоу ЕУ, заједница помогла да се ојачају напори у већем броју земаља у овој области. Европска Комисија подржава земље-чланице на неколико начина, укључујући и Дафне програм, (*Daphne III Programme*) који финансира пројекте за спречавање и борбу против насиља над женама и децом, и заштиту угрожених људи и ризичних група.⁶ Ови пројекти такође добијају и подршку Европског социјалног фонда. Савет ЕУ је донео одлуку и о броју индикатора који ће се користити за праћење кретања у односу на борбу против насиља над женама. Индикатори су развијени како за мерење насиља у кући, тако и за сексуално узнемиравање на радном месту. Ови показатељи су основа за праћење националних извештаја о постојећем стању у земљама чланицама и водич за борбу против насиља над женама. Комисија је усвојила и Смернице за равноправност полова (2006-2010) наглашавајући посвећеност и решеност ЕУ да елиминира све облике родно заснованог насиља (укључујући насиље у име части, насиље у породици и трговину људским бићима). До 2010. Комисија ће, с једне стране, посебну пажњу посветити побољшању статистике на нивоу ЕУ са циљем да се омогући боље праћење напретка у овој области, а с друге стране, наставити да пружа финансијску подршку напорима држава чланица и невладиних организација на плану превенције и сузбијања ових облика насиља. Поред тога, Комисија перманентно подржава истраживања, мреже организација и размену искустава у овој области. Европске земље, кроз чланство у регионалним организацијама, преузимају на себе обавезу поштовања међународних докумената у области сузбијања породичног насиља, али и усклађивања унутрашњег законодавног оквира са преузетим обавезама из области људских права, родне равноправности и права жртава. Систем људских права Савета Европе заснован је на међународним уговорима који дефинишу обавезу држава чланица, и на необавезујућим документима, као што су директиве, препоруке и резолуције.⁷

Европска конвенција из 1989. године има специфичну тежину за државе чланице и њена је ратификација постала *de facto* политички услов

⁶ ОЈ L 143, 30.4.2004, р. 1.

⁷ Уговори Савета Европе о људским правима су: Конвенција о заштити људских права и основних слобода (тзв. Европска конвенција) усвојена 1950. године; Европска социјална повеља из 1965. године и Европска конвенција о спречавању мучења и нехуманог или понижавајућег третмана или кажњавања из 1989. године.

за ступање у чланство Савета Европе. Све државе чланице Савета Европе морају да инкорпоришу Европску конвенцију у своје национално законодавство, односно Конвенција има непосредан ефекат на домаће законе. Као снажни механизми њене примене функционишу: Савет министара и Европски суд за људска права са седиштем у Стразбуру и индивидуалним жалбеним поступком. У области родне равноправности и сузбијања насиља, Комитет министара Савета Европе, као надзорни орган Савета који својим препорукама даје смернице за заштиту жена од насиља у породици, усвојио је неколико препорука државама чланицама које се односе на проблем сузбијања насиља у породици – No. P(85)4, 1985. године;⁸ о социјалним мерама које се односе на насиље унутар породице – No. P(90)2;⁹ о хитности поступања у области породичних односа – No. P(91)9; о насиљу у породици против жена – No. P1582(2002)1. Препорука Комитета министара (2002)5 односи се на одговорност држава за спречавање насиља у породици и давање приоритета овом проблему у националној политици, и на њој се, између осталог, заснива и стратегија сузбијања породичног насиља у Шведској: „Земље чланице (Савета Европе, прим. аут.) треба да уведу, развију и/или побољшају националну политику против насиља која се темељи на: а. Максималној сигурности и заштити жртава; б.) Оснаживању жена жртава кроз оптималну подршку и помоћ структура којим се избегава секундарна виктимизација; в.) Прилагођавању казненог и грађанског права укључујући судску процедуру.

Парламентарна скупштина Савета Европе својим препорукама (No. 1450, No. 1582, No. 2681) захтева од држава чланица „да признају да имају обавезу да спречавају, истражују и кажњавају акте насиља у породици и штите жртве.” На нивоу Европске уније као наднационалне организације, кроз тзв. право Заједнице (*Community Law*), путем бројних директива, резолуција и препорука, упућују се и државе-чланице и оне државе које претендују да се прикључе овој организацији, да својим националним законодавствима обезбеде поштовање свих аспеката људских права, права жена и родне равноправности. У том смислу,

⁸ “Recommendation No. R (85) 4 of the Committee of Ministers to Member States on Violence in the Family”, (adopted by the Committee of Ministers on 26 March 1985 at the 382nd meeting of the Ministers’ Deputies)

⁹ “Recommendation No. R (90) 2 of the Committee of Ministers to Member States on Social Measures Concerning Violence within the Family”, (adopted by the Committee of Ministers on 15 January 1990 at the 432nd meeting of the Ministers’ Deputies)

Европски парламент је 1986. године усвојио Резолуцију о насиљу над женама, а 1997. године Резолуцију о европској кампањи нулте толеранције према насиљу над женама.¹⁰ Од 1998. године Председништво ЕУ ставља проблематику насиља у породици на политичку агенду. Наредне године покренута је Европска кампања против насиља у породици. Године 2002. године Савет Европске уније је издао извештај о проблематици насиља у породици, који је укључио информације: о индикаторима насиља у породици; о имплементацији мера у области насиља у породици спроведених од стране државачланица и институција ЕУ; резултате спровођења Пекиншке платформе за акцију. Почетком 2006. године Европски парламент је усвојио политику нулте толеранције према свим видовима насиља над женама, а такође и Резолуцију о борби против мушког насиља над женама.¹¹

III) МЕРЕ ЕУ

Акциони план Владе Шведске за борбу против мушког насиља над женама, насиља и угњетавања у име части, као и насиља у истополним везама

Иако Стратегија и Акциони план Владе Шведске за борбу против мушког насиља над женама, насиља и угњетавања у име части, као и насиља у истополним везама не представља директан и изворан документ Европске уније, већ акт унутрашњег, националног законодавства, узет је као предмет дискусије из више разлога. Прво, Шведска је, као чланица ЕУ од 1995. године, у многим аспектима пионир у области равноправности полова. Друго, стратешки документи као израз политичке воље шведског друштва и спремности њеног законодавства да инкорпорира у свој систем најважније стандарде међународне и европске легислативе у области насиља у породици и насиља над женама, формално и суштински заснивају се на најважнијим декларацијама, конвенцијама, препорукама и саветодавним мишљењима надлежних органа и институција и Уједињених нација (CEDAW Комитета), Европске уније и Савета Европе.¹² Треће, шведска влада се није само декларативно определила за активно супротстављање феномену насиља у породици, насиља у име

¹⁰ Doc. A2-44/86 (u Službenom listu evropske zajednice); A4-0250/1997.

¹¹ OJ C 304, 6.10.1997, p. 55; P6_TA(2006)0038.

¹² Распрострањеност и фреквентност ове појаве у свету и у европским земљама, условила је доношење бројних међународних докумената на нивоу Уједињених

части и насиља у истополним везама, већ и конкретним мерама, организацијом служби, финансијским издвајањима, и активностима предузетим на овом плану током председавања ЕУ, показује решеност да у томе и истраје.¹³ Четврто, Шведска је, за сад, једина земља у ЕУ која је својим стратешким документом у овој области, предвидела и сузбијање насиља у истополним везама. Пето, овај стратешки документ, формално и суштински, представља добар и квалитетан модел за доношење и усвајање стратегија и акционих планова и у другим земљама, пре свега, ЕУ, али и оних које претендују да постану њене чланице. Насиље мушкараца над женама је распрострањен проблем у шведском друштву и озбиљан злочин.¹⁴ Борба против овог облика насиља, као и насиља и злостављања у име части и насиља у истополним везама је главни приоритет Владе Шведске. У новембру 2007. године Влада Шведске је, на предлог Министарства за интеграцију и равноправност полова, усвојила Акциони план за борбу против мушког насиља над женама, насиља и угњетавања у име части, као и насиља у истополним везама (*The Government adopts Communication 2007/08:39 Action Plan for combating men's violence against women, violence and oppression in the name of honour and violence in same-sex relationships*).¹⁵

Генерално, Акциони план посебно обрађа пажњу на околности и ситуације насиља према посебно угроженим категоријама жена: женама са физичким и психичким сметњама, проблемима болести зависности,

нација, Европске уније, Савета Европе (декларација, конвенција, препорука и саветодавних мишљења) којима је међународна заједница наложила, односно, препоручила државама-потписницама предузимање мера и доношење конкретних стратешких аката, акционих планова на државном нивоу и прилагођавање легислативе објективном стању и мерама препорученим усвојеним стратегијама.

¹³ У Стокхолму је 9. новембра 2009. одржана Конференција, (*Conference on strategies to combat men's violence against women*), спонзорисана од стране Комисије Дафне програма, на којој је око 150 учесника имало прилику да размени искуства и методе рада, стратегије и законодавства у области насиља мушкараца над женама, али и да разговарају о потребној подршци на нивоу ЕУ у овој области.

¹⁴ Само током 2007. године, 27,000 инцидената насиља према женама је пријављено полицији у Шведској, од тога, око 5.000 оних са случајевима силовања. За око 21% пријављених случајева насиља и 14% пријављених силовања се судило.

¹⁵ Влада Шведске је издвојила више од 80 милиона евра за реализацију овог акционог плана у периоду 2007-2010. У оквиру овог износа, 2,6 милиона долара (20 милиона круна) додељено је организацијама за борбу против насиља над женама. Такође, више од 16 милиона долара (109 милиона круна) је додељено општинама са циљем јачања и проширивања склоништа за жене и девојке.

имигранткињама, припадницама националних мањина и старијим женама. Акциони план покрива и област насиља и репресије у име части. Ова врста насиља се разликује од других због своје колективне природе, што значи да међу извршиоцима и међу жртвама оба пола могу бити жене или мушкарци, девојчице и дечаци. Акциони план се даље протеже на геј, лезбејске, бисексуалне и трансродне (ЛГБТ) особе изложене насиљу од стране својих партнера. При томе се, у акцији и борби против мушког насиља над женама полази од судске, социјалне, економске и здравствене перспективе, и из перспективе родне равноправности, а у случајевима када су деца жртве кривичног дела или су погођене насиљем на неки други начин, посебна пажња се посвећује њиховим специфичним потребама, правима и могућностима. Све мере, предвиђене Акционим планом за борбу против различитих облика насиља, полазе од специфичних потреба жртава. При томе, одговорност за неопходну подршку и заштиту жртава лежи на централним и локалним органима власти. Акциони план садржи низ предлога који утичу на број владиних агенција, као и на општине, савете округа и на број невладиних организација. Међутим, по мишљењу Владе, иако ће поједине мере бити ограниченог трајања током неколико наредних година, оне, генерално, представљају систем мера намењених подизању свести и унапређењу знања и компетенција.

IV) САДРЖАЈ

Акциони план обухвата 56 мера којима Влада ствара услове за већи и трајнији ниво ангажовања владиних агенција, регионалних и локалних власти. Невладине организације (НВО) такође имају важну улогу у предузимању мера које ће омогућити њихово активније укључивање у будућности. Акциони план обухвата шест кључних области:

- појачана заштита и помоћ жртвама насиља;
- већи нагласак на превентивном раду;
- виши стандарди рада и већа ефикасност правосудног система;
- ефикасније мере за насилне преступнике;
- појачана сарадња и координација;
- унапређена знања и компетенције.

Појачана заштита и помоћ жртвама насиља

Акциони план у овој области полази од једног од основних права сваког грађанина Шведске – права да живи безбедно и да се осећа сигурно.

У том смислу, јавни напори државе усмерени су ка политици спречавања свих аката насиља којима се ограничава или угрожава ово људско право, без обзира на њихово религиозно или било које друго опредељење. Истовремено, генерални приступ у оквиру ове области акционог деловања налаже и да општинске структуре у Шведској пронађу и спроведу најефикасније моделе деловања у оквиру пружања помоћи, подршке и стамбеног збрињавања жена и деце – жртва насиља, али и да се приликом пријављивања насиља омогући да се жртве осећају сигурно у свим контактима са судским властима и полицијским органима. То је посебно наглашено када су у питању деца као жртве, при чему је нарочито важно узети у обзир специфичне потребе и могућности деце у њиховим контактима са правосуђем. Ревизија Закона о социјалној заштити прецизира да ће општина обратити посебну пажњу на потребе жена које су изложене насиљу и деце која су била сведоци насиља, а финансирање општина омогућиће јачу оријентација на изградњу станова за жене подвргнуте насиљу. Истовремено, Национални програм за бригу о жртвама сексуалних кривичних дела биће успостављен, развијен и имплементиран у оквиру служби здравствене заштите. Национални одбор за здравље и заштиту ће пружати обуку усмерену и на проблеме насиља над женама са инвалидитетом.

Већи нагласак на превентивном раду

У оквиру ове области акционог деловања, акценат се ставља на активну и ефективну превенцију. Она је усмерена на спречавање потенцијалног насиља или на заустављање насиља које се већ дешава. Превентивни напори усмерени су и ка женама и мушкарцима, без обзира да ли су погођени насиљем у свакодневном животу, при чему деца и млади чине посебно важну циљну групу. У складу са генералним опредељењем за превентивно деловање, значајну улогу у овом систему чине агенције и институције у оквиру правосудног система, система пружања здравствених и медицинских услуга, социјалних служби и система образовања. Превентивно деловање подразумева и да особе које су изложене насиљу и људи који живе под претњом насиља имају широке могућности и права приступа свим врстама правне помоћи, професионалном третману, неопходној документацији и квалитетним процедурама. У тој равни, посебна одговорност додељена је полицији, која мора бити у стању да брзо и ефикасно реагује у ситуацијама почињених злочина. У области превенције, посебан акценат стављен је

и на просторно планирање локалних заједница, посебно у погледу угрожености жена и њиховог ризика изложености криминалу. У оквиру превентивног деловања, такође, успостављена је и виртуелна клиника за сексуално и репродуктивно здравље младих

Виши стандарди рада и већа ефикасност правосудног система

Борба против свих облика насиља представља изазов и за судске власти. Ефикасност борбе директно зависи и од функционисања правног ланца, полиција – тужилаштво, али и од висине прописаних казни за ове злочине. Казне за кривична дела насиља морају бити разумне и пропорционалне. Истовремено, породичноправно законодавство које се односи на брак, регистрована партнерства, развод, поделу имовине, односно, на брачне и имовинске односе уопште, мора бити уређено тако да у потпуности гарантују основна људска права и права из ове области. Програм надокнаде штете и подршке жртвама кривичних дела предвиђа систем обуке стручњака запослених у полицијским органима, јавним тужилаштвима и судовима, и у здравственим службама, у циљу помоћи и ефикаснијег лечења жртава сексуалног злочина и насиља. Национални одбор правосудја наложио је да полиција интензивира своје напоре у борби против насиља мушкараца над женама. Додатна средства у том циљу биће додељена и шведском Тужилаштву и националним судовима.

Ефикасније мере за насилне преступнике

У оквиру затворског система, биће развијен систем мера и активности за лица осуђена за сексуалне злочине, као и оних осуђених за насиље у блиским односима. Сви преступници ће бити укључени у одговарајући програм. У том правцу, потребно је интензивирати напоре у смислу процене ризика, методологије и контролисаног повратка у друштво свих насилних преступника. Методе и процедуре које користи социјална служба у раду са насилним мушкарцима такође се стално процењују и морају бити боље и ефикасније, при чему посебно треба узимати у обзир безбедност жена и деце као жртава и њихове интересе.

Појачана сарадња и координација

Координација и сарадња на регионалном и локалном нивоу морају бити ојачани. Државне агенције и други актери морају остваривати ближу

сарадњу и бољу координацију у активностима пружања помоћи жртвама насиља. Национални центар за знање о мушком насиљу над женама ће се ширити знање и информације у вези насиља, угњетавања и злостављања у име части и насиља у истополним везама. При томе се планира ии предвиђа и ангажовање јавних личности, глумаца и др. у кампањама ширења свести и пружања помоћи људима који су изложени насиљу.

Унапређена знања и компетенције

Већа знања, свест и компетентност су од кључног значаја за успех свих напора у борби против различитих облика насиља Акционим планом предвиђа се и обезбеђивање средстава за истраживања о насиљу мушкараца према женама, насиљу, угњетавању и злостављању у име части и насиљу у истополним везама. Национални одбор за образовање младих пружаће на општинском нивоу програме обуке кадрова који ће се у оквиру слободног времена ангажовати у раду социјалних социјалних служби. Планира се и спровођење истраживања о преваленцији особа које су против своје воље засновале брачне заједнице у Шведској.

V) РЕЗУЛТАТИ АНАЛИЗЕ АКЦИОНОГ ПЛАНА

Као пример „добре праксе” предвиђене Акционим планом може послужити база података „Звоно упозорења” и процедуре њеног коришћења, које повећавају ефикасност у реаговању надлежних служби на насиље у породици. Код дефинисања насиља, посебно није истакнуто емоционално и психичко насиље које у себи носи широк спектар различитих начина и садржаја повређивања, па обухвата и неке од појединачно наведених (недолично обраћање, ниподаштавање). Код дефинисања угрожених група укључени су и мушкарци као жртве само унутар групе истополних заједница, као особе са инавалидитетом и као деца изложена породичном насиљу. Све препоруке из Акционог плана усмерене су на Националне одборе чија је обавеза да акције усмере на локалне самоуправе, институције и НВО као директне пружаоце услуга и програма, уз временски оквир самог Акционог плана. Недостаје економска подршка (програми економског осамостаљивања жена-привреда и службе за запошљавање, програми психосоцијалног и професионалног оснаживања жена). Укупно, изостаје потпуни увид у постојећу мрежу социјалних услуга за жртве насиља, њихову распрострањеност и ефективност.

VI) ДАТУМ СТУПАЊА НА СНАГУ

Акциони план за борбу против мушког насиља над женама, насиља и угњетавања у име части, као и насиља у истополним везама, донет је 15. новембра 2007. Усвојило га је Министарство за интеграције и родну равноправност (Skr. 2007/08:39), а ступио је на снагу 22. фебруара 2008. године.

VII) ИЗВОРИ

“Action Plan for combating men’s violence against women, violence and oppression in the name of honour and violence in same-sex relationships”, Интернет: [http://www.sweden.gov.se/democracy,gender equality and human rights/gender equality/](http://www.sweden.gov.se/democracy,gender%20equality%20and%20human%20rights/gender%20equality/) Ministry of Integration and Gender Equality, Government communication Skr.2007/08:39, 22/02/2008.

VIII) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

У формалном смислу, овај документ нема непосредан значај за Републику Србију. То је стратешки документ, израз политичке воље и спремности шведског друштва да кроз поштовање међународних стандарда о насиљу над женама и насиљу у породици, обезбеди друштвену климу нулте толеранције према овом феномену, и створи услове за промоцију родне једнакости и поштовање права на различитост. Међутим, ако се узме у обзир чињеница да ће Србија током 2010. године донети свој стратешки документ у овој области, тј. Националну стратегију за сузбијање насиља у породици, и да анализирани Акциони план Владе Републике Шведске представља један од модела за упоредну анализу, као и да укључивање Србије у европске интеграције налаже поштовање и усвајање „добрих пракси” европских земаља и у овој области, може се закључити да анализирани Акциони план индиректно представља квалитетан извор за израду националног стратешког документа у Републици Србији.